

FRANTIŠEK WAIC

Z krásných slov kolegy přítele Bartochy jste slyšeli o té veliké a skutečně překrásné a obsáhlé práci profesora Waice, kterou vyvinul za 50 let své činnosti. Mým úkolem by bylo říci malý dodatek, který se týká hlavně *hudebně výchovné* činnosti profesora Waice. Tato činnost je obsáhlá a bylo již o ní mluveno. Je rozptýlena po přechýlených člancích a studiích v časopisech, takže jejich seznam předvádět by nebylo ani možno v krátké přednášce. Dovolte mi, abych se pokusil na základě této rozptýlené bohaté činnosti Waicovy podati krátký portrét tohoto vzácného pracovníka, podati obraz o jeho povaze, jak se jeví v jeho činnosti.

Osobnost Waicova roste ze dvou kořenů: původ kantorský, který dal Waicovi smysl pro hudbu a zvláště onen eminentní pedagogický smysl, to, čím se vyznamenávají naši učitelé a vzácná naše kantorská tradice, onu zvědavost, stále se ptát po příčině, až vyzvíme, z čeho problém vyrůstá a nasadit pak právě tam, kde by se zjedнала náprava. K tomu u něho přistupují zážitky, jichž získal svou bohatou činností na chrámových kůrech, jež byly semeništěm hudební kultury v dřívější době. K tomu přicházejí zážitky z přírody. Prof. Waic mi vyprávěl, jak chodíval po lese se svým strýcem, jaké hluboké dojmy při tom prožíval. Jeho kantorství mu utvrzuje tuto lásku k přírodě a dává tak základ citu estetického.

Druhý kořen je jeho pěvecká praxe, kterou poznal již ve svém mládí a hlavně zdokonalil jako člen PSMU. Dílo Machovo, jeho hluboká opravdovost v umění měla na Waicův vývoj pronikavý vliv. Waic v jedné své studii napsal: „Umění nikdy k Tobě nesestupuje, musíš sám nahoru k němu. A toto vypracování se k umění lze uskutečnit jedině výchovou. Výchovou pracovat k umění a výchovou pracovat k lepšímu člověku. Výchova v umění a v hudbě je bezpečnou cestou k zušlechtění lidstva." Poznání onoho významu výchovného je centrální ohnisko u Waice; z něho vyzařuje potom veškerá jeho činnost literární i organizační.

Waic si nahromadil za své padesátileté činnosti učitelské veliké zkušenosti pedagogické. O těch se zmínil již i kolega Bartocha. Vynikaje sám velikým pedagogickým taktem, tříbil tento svůj výchovný smysl a stále jej zdokonaloval. To, co Waic žádal na svém okolí, zdokonalovat se z vnitřku, pro své *vnitřní* zušlechtění, provádí především sám na sobě a provádí to stále. Tedy: pro něho neplatí žádná věková hranice. Waic je vzorem neutuchající pracovní energie. Stále hledá nové cesty k hudebnímu zdokonalení. Vlastním zdokonalením práce ke zdokonalení jiných. Proto jeho názory na hudební výchovu rostou zároveň s ním a s jeho činností. Jejím prvním základem je školská hudební výchova.

Ale přitom je něco pozoruhodného v názorech Waicových. Jeho zásadou je, že školská výchova nesmí být pokládána za cíl. Školská hudební výchova je cestou k další, vyšší výchově, neboť Waic má stále na mysli celého, dospělého člověka, plně harmonicky vyvinutého ve všech svých schopnostech. A také harmonicky vyvinutý celý národ. Dobře vidí, že hudebnost je jednou z nejkrásnějších a nejvzácnějších složek naší národní povahy. Proto chce, aby každý na tomto daru pracoval a chce, aby hudební výchova byla pro všechny vrstvy obyvatel, aby si našla cestu ke všem. Problém socialisace umění vidí Waic v hudební výchově školské.

Této školské hudební výchově věnoval Waic nejvíce pracovní energie. Jeho práce po této stránce jsou rozsety po mnohých časopisech. Všechny jeho výroky jsou nesený vědomím veliké odpovědnosti. Každý řádek svědčí o hluboké odpovědnosti, s jakou hledí Waic na hudební výchovu a vidíme, že je mu to skutečně základním problémem k zlepšení člověka. Každé slovo prozrazuje, že v ní vidí základ celé výchovy člověka. Waic nechce, aby se hudební výchova obracela pouze k hudebně nadaným. Není hudebně nenadaných. Hudební výchova patří všem. Obrací se proti takové školní hudební výchově, která svůj cíl vidí v „papouškování“ a memorování písniček. Proti této „papouškovací“ metodě neustává Waic vystupovati, protože vidí v ní ohrožení vnitřního sebezdokonalení v umění a hudbě a v tom nalézáte také jeho uměleckou opravdovost. Vidí v tom popření toho nejkrásnějšího, co v umění vůbec je a rád ukazuje na analogii ve studiu jiných předmětů. Podobně jako účelem češtiny nemůže být namemorování několika vět a slovíček, tak také „papouškovací“ metoda neodpovídá pojmu pravé hudební výchovy.

Cílem školské výchovy hudební je *vzdělávat* hudebně. To mu znamená pečlivou hlasovou kulturu, seznamovat s formami, seznamovat se zkrátka s tím, co má vědět každý inteligent o hudbě a co třeba vědět dospělému člověku, má-li rozumět hudbě. Zkrátka účelem školské hudební výchovy je, aby sloužila k povznesení nejvzácnějších hodnot a stala se tak částí všeobecného vzdělání. To vše jsou požadavky, za nimiž jde dále dnešní teorie hudební výchovy.

Je chyba, říkává, když hudební výchova školská chápe učení tak, aby se ze žáků vycepovalo co nejvíce virtuosů. Obrací se právem proti příliš rychlému postupu, jenž chce se zavděčiti ješitnosti žáků a zalichotit rodičům. V tomto je právě vidět jeho vědomí odpovědnosti výchovné.

Hudební výchova musí dávat něco daleko hlubšího, nežli je vnější efekt, musí dávat hluboké porozumění hudbě.

Proto se obrací tak Často proti t. zv. „akademím“, v nichž vidí veliké zlo, neboť tento zjev přináší to, že žáci studují překotně pouze k zevnímu efektu, nikoliv však pro své vnitřní zdokonalení.

Sám zkušený zpěvák, věnoval prof. Waic velkou pozornost ve svých úvahách hlasové výchově. Hlavně ve velmi zajímavém spisku „Šetřte hlasu!“ Praví: „Mluv nahlas“ mělo by se změnit na „mluv zřetelně“. Šíří porozumění pro péči o hlas, hlavně o hlas chlapecký tým, že upozorňuje na péči o chlapeckou řeč, kde ukazuje Waic na velmi důležitou složku pěvecké výchovy, t. j. na dobu mutace. Chlapecká mutace neznamenaá přerušeni výchovy a přerušeni zpěvu. Je třeba všimati si v té době hovoru, nepřipustiti silný hlas. Šetřit hlasem!

Za základ hudební výchovy považuje zpěv. Waic chce mít zpěváky inteligentní. Otázkou metody se velmi mnoho zabývá a probral svérázným způsobem metodu tonální, jakožto nejzpůsobilejší základ.

Základy tonálního cítění (trojzvuku) jsou nám již dány jednotlivým hudebním zvukem, přírodním faktem svrchních tónů. O tento fakt se opírá a vyvozuje z něj všechno další. Waic spojuje tonální metodu s dalším cílem hudební výchovy, s péčí o lidovou píseň. Lidová píseň musí býti základem hudební výchovy. Lidová píseň je konservace a zásobárna tonálního cítění hudebního, které přejal lid z umělé hudby. Jak Waic umí důmyslně spojití svoji tonální metodu s lidovými písněmi, to by zasluhovalo zvláštní pozornosti. Ukazuje to jeho zpěvník z roku 1934 a zvláště pěvecká čítanka. Vybírá si motivy tonálně zaměřené, které řadí v soustavě tak, aby z nich vznikla zákonitost tonální. Tak se Waic dostává k otázce systému melodiky v lidové písni. Jeho postup, jehož jsem mohl býti svědkem, vykazuje skutečně překvapující výsledky. Spojuje dvě věci: výchovu základní hudební představitosti a seznamování s lidovou písni. Je to metoda neobyčejně důmyslná a účinná.

A tak postupuje dále a pracuje pro prohloubení znalosti lidové písně. Jeho práce v tomto směru spočívá v tom, že nedává dětem pouhou znalost popsaného notového papíru, nýbrž vzbuzuje v žákovi živou hudební představu. To je to zvláště cenné, co bych na této metodě zdůraznil. Odtud pak přichází k dalším úkolům výchovným. Rozebírá formu písní. Podává krátký životopis skladatele, jehož píseň se *zpívá*. Jeho publikace „Kde domov můj?“, kde slovo za slovem rozebírá hudební strukturu a souvislost mezi melodií a slovem, ukazuje názorně, jak uvědoměle si počíná Waic na své pedagogické praxi.

Své názory pěkně vyslovil ve své práci „Některé myšlenky o neobligátním zpěvu na středních školách“ z r. 1915, kde praví, že cíl hudební výchovy musí se obracet k samostatnému duševnímu životu dospělého člověka. Poukazuje, že taková školská hudební výchova vede k zušlechtnění života a celého člověka. Toto zdůraznění mravních hodnot je velmi významné.

Krásná slova promluvil také ke studentstvu při jubileu Smetanově. „Proč uctíváme památku Smetanovu? Každý má žít jako celý člověk, celý český člověk. Nežije-li hudebně, není celým českým člověkem. Žít hudebně je českému člověku nezbytné. V tomto směru se musí něco podniknouti: *Vzdělávat se hudebně* a tím pozvednout celou hudebnost národa. *To bude váš nejkrásnější pomník Smetanovi.*“

Chce, aby hudební výchova byla soustavná. To znamená, aby mezi hudební výchovou jednotlivých škol a tříd byla souvislá linie pokud se týče metody i učební látky. Přitom si vždy řeší nové problémy, před něž je postaven svou školskou praxí. Když začal vyučovat zpěvu na hospodyňské škole, byl jeho hloubavý duch postaven před otázku, jak vyučovat na této škole? Zdůrazňuje, že právě tam je možno nejlépe působit na hudebnost našeho lidu na venkově a vzhledem k tomu si upravuje svůj postup. Výsledky jeho práce školské jsou skutečně veliké. Waic jí vykonal dílo, které se

bude řadit mezi nejdůležitější zjevy naší hudební výchovy školské.

Řekl jsem, že Waic v hudební výchově vidí cestu k další. A šel také dále — k lidovému. Pro tu vytyčuje již vyšší cíl. Škola nám má dávat základ a lidová výchova by měla vést dále k chápání vrcholných děl dnešní doby. V tom, jak jde s duchem doby, je zároveň jeho pokrokovost. A vzápětí se ozývá Waic — kritik a konstatuje ne dosti dobré vůle. Navrhuje zřízení kursů, které by měly povznést vkus lidu a jeho porozumění pro hudbu.

Celý program hudební lidové výchovy rýsuje Waic asi takto: konstatuje smutný stav hudební lidové výchovy a pro jeho zlepšení navrhuje dvě cesty, prostředky přímé: lidová škola, hudební spolky. Lidová škola má na základě zpěvu a školské hudební výchovy dávat základ pro další vyšší vzdělání hudební.

Konstatuje nízký stav hudebního vkusu. Úkolem lidové školy je upevnit vkus. Hlavním prostředkem k tomu je zpěv. Zpívat by měl umět každý. Lidová škola by měla zavést praktický zpěv.

Nepřímé cesty: Pilné naslouchání hudbě a činnost kritická. Kritika má vésti k *odpovědnosti a opravdovosti*. Jsou to slova, která ukazují Waice v celé vážnosti a poctivosti. Waic je si vědom, že diletantismus nelze odbývat a naopak, je třeba jej pozvednouti na vyšší úroveň a tím zvyšovati úroveň celé hudební kultury.

V této snaze dospěl Waic k otázce pěveckých spolků. Sám jako člen PSMU prošel přísnou školou Vachovou. Jemu neušel kritický stav pěveckých spolků a jeho opravdovost nedala, aby mlčel a tak nepřestával ukazovat na tento neblahý stav a hlavně na cesty k nápravě. Činil tak zvláště články v Selských listech. Na otázku: V čem je úpadek pěveckého spolku? Odpovídá: V tom, že pěvecké spolky ustrnuly na stanovisku zpěvu *společenského*. To je třeba nahradit zpěvem umělecky prohloubeným. Neboť od doby pouhého

společenského zpěvu reprodukce pěveckých spolků neobyčejně stoupla, hlavně přičiněním Vachovým, a vznikl velký nepoměr mezi výkonností moravských učitelů a ostatních pěveckých spolků. Lze tento nepoměr vyrovnat? Ano, lze. Zanechají-li spolky zpěvu jen pro veřejné produkce a obrátí-li se k vnitřní práci za vlastním pěveckým zdokonalením, tedy k výchově. Zase zde máte Waice, jak hledí nasadit páky na vhodném místě, aby cesta vedla k cíli.

Jeho činnost v PSMU jej pak opět ukazuje jako pracovníka nejdůležitějších cílů. Záhy patřil k nejvýznamnějším členům. Byl zvolen i předsedou tohoto slavného sdružení. Waic patřil k těm několika málo členům Sdružení, kteří pochopili v plné hloubce veliké dílo Machovo a kteří v tomto díle vidí nejvyšší smysl Sdružení. Jeho statě ukazují, že Waic se stal *skutečným strážcem díla Vachova*, že byl Vachovi oporou na cestě jít stále vpřed za novým uměním a že patřil k těm, kdož jsou si plně vědomi ohromné kulturní práce, zároveň i ohromné odpovědnosti, kterou má toto Sdružení ke své minulosti.

Tento obraz Waicovy činnosti doplňuje pak jeho činnost organizační a kritická. Waic patří k těm, kdož se nespokojili bojem perem, chápe se též práce organizační, zvláště pro hudební výchovu středoškolskou. Pracuje organizačně v Praze, v Brně a zvláště v Olomouci. Měl jsem příležitost pozorovat toto Waicovo dílo hodně zblízka a přesvědčit se o jeho neumdlévající pracovitosti a cílevědomosti.

Waic, který byl předním organizačním pracovníkem za požadavek, aby tělocvik se stal povinným předmětem, poznal ihned, že také za ideály školské hudební výchovy je třeba pracovat zároveň organizačně. Soustředil svou činnost na Ústřední spolek českých profesorů, kde vyvolal v život hudební sekci, která shromáždila přední naše pracovníky ve středoškolské hudební výchově, jako prof. Václava Vosyku a dr. Jar. Fialu. Tato sekce provedla celou řadu nadmíru významných akcí, které měly za následek podstatné zlepšení hudební výchovy středoškolské. Mimo to zúčastnil se činně

práce v hudebně výchovné komisi Pěvecké obce československé a jinde. Všechna tato práce znamená souvislý řetěz v plodné výchovné činnosti Waicově a je vedena snahou stále burcovat porozumění pro lepší hudební výchovu.

Jako sbormistr pěveckého kroužku legionářů uplatňuje prakticky své zásady prohlubovat a vzdělávat se hudebně a tím pracovat k povznesení pěveckého tělesa. V tom je jeho čistá, pravá radost. Dokumentem této jeho práce je Pěvecká čítanka, nedávno vyšlá. Je to vzácná knížka, dokument opravdové zvědavosti. Je z knížek, které budou jednou patřit — nebojím se to říci — k nejkrásnějším dokumentům českého úsilí o prohloubení pěvecké kultury. Najdete tam četná slova, která nasvědčují, s jakým hlubokým porozuměním přistupuje Waic vždy ke své práci.

Kritická činnost Waicova je nesena zase jeho velikou opravdovostí a neohrožeností. Waic se *nebál říci tam, kde šlo o malichernost, společenskou touhu po slávě a podléhání vlivu, plnou pravdu*. Jak často musil v tomto směru narazit na různé překážky a odpor! Jemu však tane na mysli vždy *veliké umění, povznesené nad malicherné zájmy osob, stran a straníček*. Tomuto umění slouží bezpodmínečně. Je to těžký úkol. Ale takový úkol zmůže jen pevná žulová povaha. A praví-li ve své čítance, že kritik sám má mít *velikou mravní odpovědnost*, dává tím bezděky svůj vlastní portrét.

Tak veškerá činnost jeho je prostoupena onou hlubokou pedagogickou opravdovostí, spojenou s neohrožeností a odaností. V něm se projevíly skvělé vlastnosti našich kantorových tradic.

A ještě nakonec dovoluji mi několik slov osobního rázu. Měl jsem štěstí úzce spolupracovat s profesorem Waicem. Mohu říci, že ve všech pracích byl mi vždy posilou zjev tohoto starého — mladého bojovníka pro ideály hudební výchovy. A měl by být i vzorem pro svou nezištnost a obětavost. Jak všem svým snahám výchovným věnuje všechno, jak se neleká žádné oběti, o tom bych mohl vyprávěti kapitoly.

Pane profesore, v té své neústupnosti ve sledování vlastních ideálů, v celé své obětavé práci pro estetické a mravní povznesení člověka nám budete vzorem a také posilou.

Ale ještě v něčem bychom si z Vás měli vzít příklad: z té podivuhodné čilosti, která Vám stále nedá spočinout a která stále teď vítězně přemáhá Váš věk. Ale tam, kde je nadšená práce pro ideály, kde je práce pro dobro ostatních lidí, kde je stálý životní cíl, tam ustupuje věková hranice. Buďte dlouho a nerušené zdrav pro vlastní uspokojení i pro prospěch české hudební výchovy!

Přednáška pronesená při slavnostním večeru dne 21. června 1935 na počest jeho padesátileté pěvecké činnosti školské a veřejné. Vyšlo v Letákové knihnici Čsl. Vyd. Svaz nár. osvobození, jednota v Olomouci. Red. A. Dříza. Č. 7.

František Waic (1866—1939), svérázný moravský hudební pedagog a reformátor hudební výchovy, byl dlouholetým přítelem a spolubojovníkem Helfertovým v úsilí o prohloubení hudební výchovy na nehudbních školách. I tím je odůvodněno přetištění Helfertovy studie, neboť právě dnes se vede obdobný zápas, nehledíme-li na zásadní odlišnost celkové situace, za níž museli bojovat o hudební výchovu Helfert s Waicem a dnešní doba. Studie nám též krásně ukazuje, že Helfert nebyl jen katedrový vědec, ale že si pozorně všímal všech oblastí, v nichž se uplatňuje hudební projev a že dovedl ocenit každou dobrou a poctivou práci, i když se konala na půdě jiné než přísně vědecké. Waicovo působení bylo mnohostranné. Učil dlouhá léta na obecných školách, pak byl středoškolským profesorem tělocviku a zpěvu v Zábřehu na Moravě a posléze v Olomouci, kde jeho činnost vyvrcholila. Byl horlivým šířitelem nových směrů v tělesné i hudební výchově, organizátorem pěveckých, ochotnických a jiných osvětových spolků a zejména dlouholetým členem a předsedou Pěveckého sdružení moravských učitelů. Helfert si vzal ve svém článku za úkol podat obraz Waicovy činnosti na poli hudbním. Sleduje tak nejprve kořeny

Waicovy osobnosti, které spatřuje v jeho kantorském původu a v jeho pěvecké činnosti hlavně v PSMU. Helfert zdůrazňuje, že Waic se neomezil

jen na prosazování hudební výchovy na školách, ale usiloval též o hudební výchovu mimoškolskou, jejíž realizaci spatřoval v práci lidovýchovné. Helfert pak probírá jednotlivé okruhy Waicovy činnosti a podtrhuje zvláště Waicův opravdový a svrchovaně vážný přístup ke každé práci.

Dopisy Vlad. Helferta Fr. Waicovi vydal Vladimír Gregor: *Z dopisů dr. Vladimíra Helferta Františku Waicovi* (Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci LIX—1950, zvl. otisk str. 1—14).

Z literatury o Františku Waicovi uvádíme článek Rost. Bartochy: *Padesát let školské a veřejné práce prof. Františka Waice* (Věstník pěvecký

a hudební XXXIX—1935, 97) a stať Vladimíra Gregora: *K výročí Františka Waice* (Hudební výchova III—1955, č. 5, str. 94).

